

Avrupa'da Yeni-Ortaçağ Düzeninin Yükselişi*

Jan ZIELONKA

Prof., Oxford Üniversitesi (İngiltere)

çev.: Muzaffer Şenel

Özet

Hedley Bull, 1977'de devletlerarası siyasette ortaçağ tarzına olası bir dönüş hakkında tahminde bulunduğu gibi, Bull, böyle bir ihtimalin pek gerçekleşebilir olmadığını düşünmüştü. Bunun sebebi, aslında Bull'un hem devletlerin bölgesel olarak çok az bütünleşmiş olduğunu hem de var olan devletlerin hâlâ merkezî bir yapıya sahip olduklarını düşünmesiydi. Fakat 1970'lerden itibaren Avrupa'daki durum önemli ölçüde değişti ve ben bu çalışmamda, bu değişimin ortaçağ senaryosuyla paralel seyrettiği üzerinde duracağım. Bugün, Avrupa'da biz, Bull tarafından karmaşık bir "örtüşen otorite ve çoğul sadakat sistemi" olarak tanımlanan ortaçağ siyasetine sahibiz. Üye devletler yapı itibarıyla parçalanmamış, fakat çeşitli alanlarda egemenliklerinin önemli oranda aşınmasını kabul ederek bütünleşmişlerdir. Üye devletler toprak kazanımları için birbirleriyle savaşmayı bırakmışlar ve etki alanlarını koruma yollarını değiştirmişlerdir. Üye devletlerin şimdiki uyumsuzlukları öncelikle Avrupa merkezin-

* Bu makalenin ilk hali, Bilim ve Sanat Vakfı tarafından 12-14 Mayıs 2006'da İstanbul'da tertip edilen "Medeniyetler ve Dünya Düzenleri" isimli uluslararası sempozyumda sunulmuştur. Çevirenin metin içinde yaptığı ilaveler köşeli parantezle gösterilmiş olup, yine çevirenin eklediği açıklayıcı dipnotların sonunda (çev.) kısaltması bulunmaktadır.

den dışlanma ve üzerinde anlaşılmış prosedürlerin suiistimali hakkındadır. Üye devletlerin içişlerine müdahale, belirli ahlakî normlara (örneğin insan hakları) atıfta bulunularak ya da mevcut antlaşmaları uygulamaya zorlama yoluyla mümkün hale gelmiştir. Güç, günümüz Avrupa'sında Vestfalya paradigmasından farklı olarak yapılandırılmıştır ve bu şekilde uygulanmaktadır. Bu çalışma, Avrupa'da ortaya çıkan uluslararası düzenin ana özelliklerini tanımlayarak, bu özellikleri klasik Vestfalya düzeninin özellikleriyle karşılaştırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni-Ortaçağ Düzeni, Vestfalya Düzeni, Avrupa Birliği, İmparatorluk, Egemenlik.

AVRUPA'DA YAVAŞ YAVAŞ GELİŞEN uluslararası sistemin doğası nedir? Bu çalışmada, doğmakta olan sistem ile klasik güç dengesi siyaseti ve toprağa bağlı ulus-devletlerin doğuşundan önce ortaçağlarda var olan sistem arasındaki benzerliği göstermeye çalışacağım. Bugün Avrupa'da ulus-devletler yegâne ve çok önemli aktörler değil artık; iç ve uluslararası ilişkiler arasındaki ayırım son derece muğlâklaşmış durumda ve kolektif pazarlığın kurumsallaşmış şekli tipik Vestfalyacı devletlerarası pazarlık siyasetinin yerini aldı: Etki sahası ve toprak kazanmak için bir devletin peşine takılmak ve bir başka devlete karşı cephe oluşturmak. Sebastian Princen ve Michèle Knodt bu durumu şöyle ifade eder: "Çok-merkezli sistem, çok yönlü bölünme, seyrek bağlama ile karakterize edilmiş örtüşen alanlardan"¹ oluşan bir Avrupa'dayız. Bence bu durum, yeni ortaçağın da özünü oluşturuyor.

Vestfalya Sistemi

Uluslararası ilişkiler alanındaki uzmanlar arasında, Avrupa uluslararası sisteminin doğasının büyük ölçüde Vestfalya Barışı'nı takiben toprağa bağımlı, egemen devletlerin doğuşuyla belirlendiğiyle ilgili genel bir kabul vardır. Ortaçağ Avrupası, belirli sınırlar ile birbirinden

1 Sebastian Princen-Michèle Knodt, "Introduction: Puzzles and prospects in theorizing the EU", *Understanding the European Union's External Relations*, ed. Sebastian Princen-Michèle Knodt, Routledge, London 2003, s. 204.

ayrılmış devletlere bölünmemiş; işlevine göre dikey olarak düzenlenmişti.² İmparatorlukların sabit coğrafi sınırları yoktu ve onların siyasî kontrollerinin kapsamı ve şekli çeşitliydi.³ Fakat Vestfalya Barışı, Avrupa'nın *topraksal* devletlere bölündüğünü onayladı ve devletlerin egemenliği ile eşitlik prensibini ikili ilişkilerin iki temel prensibi olarak belirledi.⁴ Vestfalya sonrasında devletler, kendi sınırları içinde dış müdahale olmaksızın mutlak güç kullanma hakkı olan temel uluslararası aktörler olarak kabul edildi. İki evrensel varlığın (Papalık ve imparatorluk) amir hakları artık kabul görmüyordu.⁵

Tabii ki, ampirik terimlerde, devletler hemen hemen eşitti ve egemenlik en güçlü aktörler için bile hiçbir zaman mutlak olmadı.⁶ Bununla birlikte, yeni normatif düzenleme sistemin yapısında olduğu kadar, aktörlerin davranışında da derin etkilere yol açtı. Egemen ve formel anlamda eşit devletler sistemi ancak devletlere herhangi bir çözümü hukuken dayatacak hiçbir gücün bulunmayışı anlamında anarşik olabilirdi. Sistem ayrıca savaş ve uyuşmazlıkları da düzenli-

2 Örneğin bkz. Adam Watson, *The Evolution of International Society*, Routledge, London 1992, s. 138-151.

3 Bilim adamları, Vestfalya öncesi dönemde siyasî kontrolün eş-merkezli çevreleri hakkında çoğu kez merkezdeki tam anlamıyla içine almadan en kenardaki mutlak hegemonya arasında değişen bir düzlemde konuşmaktadırlar; bkz. Barry Buzan-Richard Little, *International Systems in World History*, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 176-182 ve Watson, *The Evolution of International Society*, s. 14-16.

4 Muenster ve Osnabrueck adlı iki Vestfalya kasabasında görüşülen antlaşma serilerinin bir sonucu olan barış, aslında yalnızca Alman içişleriyle ilgilidir. Bununla birlikte Otuz Yıl Savaşları'na büyük Avrupalı güçlerin çoğu da katıldığından, barış uzun dönemli bir öneme sahiptir; bkz. E.A. Beller, "Thirty Years War", *The New Cambridge Modern History*, ed. J. P. Cooper, Cambridge University Press, Cambridge 1970, c. IV, s. 306-358.

5 Kalevi Holsti'nin belirttiği gibi, Vestfalya Barışı "devletler tarafından devletler için oluşturulmuş bir düzen"i temsil eder; bkz. Kalevi Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989*, Cambridge University Press, Cambridge 1991, s. 25.

6 Örneğin bkz. Stephen D. Krasner, *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, Princeton 1999. David Held, egemenlik ve otonomi kavramlarının arasında faydalı bir ayırım yapar. Egemenlik sınırlı bir toprak üzerinde bir devletin yönetme yetkisini ifade ederken, otonomi, bir ulus-devletin siyasî amaçlarını bağımsızca dile getirmek ve elde etmek için sahip olduğu gerçek gücü belirtir; bkz. David Held, *Democracy and the Global Order*, Polity Press, Oxford 1995, s. 100.

yordu. Kenneth Waltz bu durumu şöyle ifade eder: “Aralarında uygulanabilir hukuk sisteminin bulunmadığı, her devletin kendi mantığı veya arzularına göre maruz kaldığı mağduriyetleri ve emelleri hakkında hüküm verdiği çok sayıdaki egemen devletin varlığıyla birlikte bazen savaşa kadar giden çatışmanın meydana gelmesi kaçınılmazdır.”⁷ En güçlü devletin hegemonyasından kaçınmanın anahtar yolları, kendi kendine yetme ve güç dengesi siyasetidir. Sınırların dokunulmazlığı ve toprağın savunulması en önemli kaygı olmuştur. Devletler, güvenlikleri için birbirleriyle ittifaklar kurmuşlardır, fakat ittifaklar gerçek ya da hayali dengesizliklerden kaynaklanan uyuşmazlıkları önlemede çoğunlukla başarısız olmuştur.

Modern tarih boyunca, hükmetme ve ahlaka dair belirli evrensel prensiplerle ilgili düzenlemeler yoluyla bu mekanizmanın zararlı etkilerini sınırlayıcı çok sayıda çaba olmuştur. Napolyon savaşlarının hemen sonrasında, örneğin, “Uyum Sistemi”, büyük güçler arasında düzenli görüşmeler mekanizması ile toprakların ve insanların yeniden dağıtımı yoluyla bir güç dengesi kurma arayışıdır.⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Birleşmiş Milletler sistemi, açıkça tanımlanmış birkaç yasal kısıta göre uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için bir mekanizma ortaya koyma çabasını temsil ediyordu. Fakat Vestfalya prensiplerinden ikisi asla tartışılmamıştı: Devletler, [bu süreçte] hâlâ eşit ve egemen olarak görülmüşlerdir.⁹

Avrupa Bütünleşmesinin Etkisi

Modern tarihte ilk defa, Vestfalya prensipleri Avrupa bütünleşmesi süreci içinde ciddi bir şekilde içerildi. Vestfalyacı anarşi, Avrupa bütünleşmesinin ilk yıllarından beri üye devletlerin dış ekonomik ilişki-

7 Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 2001, s. 159.

8 Burke, bu durumu “diplomatik Avrupa cumhuriyeti” olarak adlandırır. Alıntı için bkz. Hedley Bull-Adam Watson, *The Expansion of International Society*, Clarendon Press, Oxford 1984, s. 1.

9 David Held’in vurguladığı gibi, “BM Sözleşmesi modeli, iyi niyetlerine rağmen Vestfalya mantığı ile özünden ayrılan bir ilke olarak uluslararası düzende yeni bir örgütlenme ilkesi üretme konusunda son derece yetersiz kalmıştır; bkz. David Held, *a.g.e.*, s. 88. Uluslararası ilişkilerin realist okulu, iyi hükümet ve ahlaki ideallerin sınırlayıcı etkisi hakkında açık bir şekilde oldukça şüphecidir. Mesela bkz. Kenneth N. Waltz, *a.g.e.*, s. 80-85.

lerinin eşgüdümü sayesinde engellenmektedir. Kömür ve Çelik Topluluğu, Vestfalya örneklemesinden uzaklaşmada aslında büyük bir adımdır, çünkü topluluk üyeleri savaşa hazırlık aşamasında önemli bir alanda egemen/bağımsız kararlar alma konusunda artık özgür değillerdi. 1957 Roma Antlaşması bir ortak ticaret politikası yarattı ve topluluğa, Avrupa Topluluğu ile üçüncü ülkeler arasında ortaklık antlaşması başlatma ve uluslararası antlaşmalar yapma gücü verdi. 1970'lerin sonlarında¹⁰ Avrupa Siyasî İşbirliği projesinin oluşturulması ortak çabaların “yüksek siyaset” alanına doğrudan yayıldığına bir göstergesidir. 1992'deki Maastricht Antlaşması'ndan itibaren ortak dış ve güvenlik politikası Avrupa Birliği'nin önemli amaçlarından biri haline gelmiş ve hatta 1990'ların sonlarından itibaren de Avrupa Ortak Güvenliği ve Savunma Politikası ortaya çıkmıştır. ODGP/AGSP projeleri, üye devletlerin temel dış politika aktörleri olarak konumlarını koruması anlamında hükümetler-arasıdır. Fakat savunma ve dış politika eş-güdümünün önemli merkezi olan ODGP/AGSP, Vestfalyacı anarşi mantığı ile uyuşmamaktadır. Üye devletlerin dış ve güvenlik politikaları şimdilerde ODGP/AGSP yönetim merkezi -her ne kadar sözkonusu merkez görece zayıf olsa da- ile oldukça uyumludur (ECOFIN, para politikalarında devletlerarası eş-güdüme odaklanan benzer bir merkez olarak görülebilir.)

“Nitelikli çoğunluk oylama” (“ağırlıklı” oy sistemine dayanan) ilkesinin kabul edilmesi ve Avrupa Adalet Mahkemesi'ne belirli “bağlayıcı” güçler verilmesi de devletlerin artık kendi sınırları içinde tamamen egemen yegâne güç merkezi olarak görülemeyeceğine işaret etmektedir.¹¹ Aslında, bugün hiç kimse AB üye ülkelerinin kendi toprakları üzerinde mutlak egemenlik kullandıklarını tartışamaz, fakat [üye devletlerin] formel anlamda haklarının hâlâ eşit olup olmadığı daha az bellidir. Bundan dolayıdır ki, bütün üye devletlerin hakları ve görevlerinin aynılığı, Avrupa bütünleşmesinin ilk günlerinden itibaren açıkça ilan edilmiş bir ilkedir. Bununla beraber, üye

10 Yazarın Avrupa Siyasî İşbirliği'nin kuruluş tarihini 1970'lerin sonlarına götürmesi muhtemelen maddî bir hatadan kaynaklanmaktadır, çünkü topluluk 1969'da kurulmuştur (çev.).

11 Bu durum “nitelikli çoğunluk oy sistemi”nin pratikte, özellikle de dış ilişkilerde zorlukla uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıntılı bir tartışma için örneğin bkz. James A. Caporaso, “Changes in the Westphalian Order: Territory, Public Authority, and Sovereignty”, *Continuity and Change in the Westphalian Order*, ed. James A. Caporaso, Blackwell, Oxford 2000, s. 15-21.

devlet temsilcilerinin eşit olmayan ağırlıklı oy sahibi olduğu Bakanlar Kurulu, her zaman nitelikli çoğunluk ile karar vermektedir.¹² Para birliği, bütünleşme, adalet ve içişleri ile eşitlikli unsurunu gündeme getiren ortak savunma gibi alanlarda çeşitli çekinceler müzakere edilmiştir. Örneğin, AT Antlaşması'nın Avrupa Para Birliği bölümü tek para birimini uygulamayan üye devletlere sadece karar almaya sınırlı katılım öngörmektedir. AB genişlemesi durumu oldukça karmaşıktır. Çünkü örneğin, "Euro/Avro grup" dışında kalan ülkelerin sayısı, şimdi, "içeri"dekilerin sayısından fazladır. Ve dört temel ekonomik özgürlüğü bile kapsayacak şekilde yeni üyelere dayatılan çeşitli "geçici" düzenlemelerin nasıl geçici olacağı açık olmaktan uzaktır. Son olarak, genişlemeye dair öngörü çerçevesinde, Nice Antlaşması, sekiz ya da daha fazla üye devletin "güçlendirilmiş işbirliği" girişimi geliştirmesine imkan tanımaktadır. Bu durum muhtemelen üye devletlerin yasal durumunda başka farklılaşmaları gündeme getirmektedir. Aslında, birlikteki yasal ve kurumsal söylem son birkaç yıl içinde aynılık ve uyumdan, esneklik ve farklılığa doğru dramatik bir şekilde değişmiştir.¹³ Genişleme, yine de bu değişimin ardındaki temel faktördür.

Yasal durumda artan farklılaşmayla üye devletlerin içişlerinde kendini hissettiren bir müdahale sözkonusudur. Amsterdam Antlaşması'ndan bu yana, birlik, sadece üye devletin ekonomik ve idarî müktebatın çok geniş kısmını içermesi durumunda değil, aynı zamanda üye devletin, demokrasi, insan hakları ve AB Antlaşması 6(1) maddesinde belirtilen hukukun üstünlüğü ilkelerine uymaması durumlarında da müdahale etme hakkına sahiptir. Bu müdahale hakkının zorlayıcı ve açık uçlu doğası, Jörg Haider'in aşırı partisi FPÖ'nün 2000'de Avusturya hükümetinin bir parçası olmasında kendini göstermiş ve AB

12 Sadece altı üyeli Avrupa Ekonomik Topluluğu için oluşturulmuş olan "ağırlıklı oy sistemi", Nice'te imzalanan antlaşmaya kadar tedricî olarak düzenlendi. Aslında devletlerin anlamlı eşitliğini tanıma çabası olarak gözüke de, bu sistem üye devletlerin resmî eşitliğini ihlal etmektedir; bkz. Jan Wouters, "Constitutional Limits of Differentiation: The Principle of Equality", *The Many Faces of Differentiation in EU Law*, ed. B. de Witte, D. Hanf, E. Vos, Intersentia, Antwerpen, Oxford 2001, s. 301.

13 Bruno De Witte, "Enlargement and the EU Constitution", *The Enlargement of the European Union, a.g.e.*, s. 241. Ayrıca bkz. Gráinne de Búrca-Joanne Scott (ed.), *Constitutional Change in the EU: From Uniformity to Flexibility?*, Hart, London 2000.

Avusturya'yı¹⁴ “cezalandırma”ya karar vermiştir. Birliğin, üye devletlerin dış ve savunma politikalarına müdahale edici maddeleri yoktur, fakat bunlar Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nda (AKKA) yer almaktadır. Bu antlaşmaya taraf devletler ağır silahlarının konumunu bildirmek ve bunların denetlenmesine izin vermek zorundadır. Bu antlaşma ile birlikte, 50,000'den fazla ağır askerî teçhizat -toplar, helikopterler, tanklar vd.- yok edilmiş ve kalan mühimmat sınırlanarak [antlaşmaya taraf devletçe] incelemeye tâbi kılınmıştır.¹⁵

Kısacası, [Avrupa'da] üye devletlerin bütçeleri, idarî düzenlemele-ri, yargı kararları ile askerî kuvvetlerin büyüklüğünü bile Avrupa'nın araştırmasını ve muhtemel müdahalesini öngören bir sistem bulunmaktadır. Bu çerçevede, Robert Cooper'ın “güvenlik duvarlara dayanmaktaydı, şimdi açıklığa ve şeffaflığa ve müşterek tenkide açık”¹⁶ şeklindeki açıklamalarını kullanabiliriz. Sistem neticede dengeleme ve kendi kendine yetme konusunda daha az anarşik ve daha az bağlayıcı hale geldi. Üye devletler hâlâ kendi millî çıkarlarının bencil görüşlerini takip etmeye çalışmaktalar, fakat üye devletler farklılıkları üzerinden pazarlık etmek için genellikle AB kurumsal çerçevesinden yararlanmaktadırlar.¹⁷ Devam eden AB genişleme sürecinin bu eğilimi bir başka açıdan artırması muhtemeldir, çünkü bu ilerde toprak-sallık ilkesini yok edecektir ve egemenliğin çok daha katmanlı olmasını sağlayacaktır.

14 Bu durum, birliğin, üye devletlerin içişlerine müdahale etme noktasında gücünü kullanmasının tartışmalı ve sadece kısmen başarılı olduğunu ispatlamıştır; fakat yine de bu, önemli bir emsal oluşturmuştur; bkz. Cramér-Wrange, “The Heider Affairs, Law and European Integration”, *Europarättslig tidskrift* (2000) 28 veya Matthew Happold, “Fourteen against One: The EU Member states' Response to Freedom Party Participation in the Austrian Government”, *ICLQ*, 49 (2000), s. 953.

15 Örneğin bkz. Catherine McArdle Kelleher, Jane M. O. Sharp, Lawrence Freedman (ed.), *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe: The Politics of Post-Wall Arms Control*, Nomos, Baden-Baden 1996 veya Pál Dunay, Gábor Kardos, Andrew J. Williams (ed.), *New Forms of Security: Views from Central, Eastern and Western Europe*, Dartmouth, Aldershot 1995)

16 Robert Cooper, *The Breaking of Nations*, Atlantic Books, London 2003, s. 55.

17 Gerçi diğer başka faktörler de bu değişime katkı yapanlar olarak tanımlanmıştı ve AB, Avrupalı devletler tarafından kullanılan birçok kurumsal platformdan sadece biridir. Sözkonusu faktörlerin detaylı bir tartışması için bkz. Jan Zielonka, *Explaining Euro-paralysis*, Macmillan/Palgrave, London 1998, s. 39-43.

Ortaçağ Özellikleri

Bugünkü Avrupa sisteminin birkaç özelliği gerçekte ortaçağa özgüdür. Sözkonusu özellikler, AB üyesi devletlerin tipik Vestfalyacı devletleri gibi hareket etmelerini neredeyse imkansız kılmaktadır.¹⁸ Avrupa’da piramit şeklindeki hiyerarşik hükümetin mevcut olmayışı ile başlayalım. Onun yerine, bir network/ağ sistemi içinde çalışan çeşitli türlerinin karmaşık bir şekilde birbirinin içine nüfuz edebildiği siyasî üniteler vardır. Avrupa iddia edildiği gibi sadece Brüksel’den yönetilmiyor. Avrupa Konseyi başkanlığı her altı ayda bir Avrupa başkentinden diğerine gitmektedir ve çeşitli Avrupa kurumları ve daireleri kıtaya yayılmış durumdadır. Bununla beraber, temel işlevsel alanlarla yükümlü tek bir otorite merkezi yerine farklı bölgelerde faaliyet gösteren örtüşür durumdaki çeşitli askerî, polisiye ve ekonomik rejimlerin çoğulluğu sözkonusudur. Bu, ortak merkezli sistem içinde çok düzeyli ve çok merkezli bir hükümet çeşididir. Aslında, idarî tahsisat, işlevsel yetkilendirmeler ve topraksal bölgeler arasındaki ayırım AB’nin karakteristik özelliklerinden biridir.

Çağdaş Avrupa’da merkezler ile taşra arasındaki ilişki de ortaçağa özgüdür.¹⁹ AB’nin komşularıyla ilişkilerinde sürekli bir asimetri ve hiyerarşi yoktur. Üstelik Schengen söylemine rağmen, Avrupalı merkezler ile taşra arasındaki sınırlar oldukça muğlaktır. “Kale Avrupa”sı yerine sonuçta “labirent Avrupa”sı ortaya çıkmaktadır.²⁰ Bu “labirent

18 Bkz. John H. Kautsky, *The Politics of Aristocratic Empires*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1982, s. 127 ve 144. Ayrıca bkz. J. H. Burns, *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350-c. 1450*, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 179.

19 Burada, çevre, Kuzey Afrika ile Doğu ve Güneydoğu Avrupa’daki fakir ve istikrarsız AB komşularını içerir. AB’nin bu ülkelere yönelik politikaları *Geniş Avrupa-Komşuluk: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimiz için Yeni bir Çerçeve* ile açıklığa kavuşmuştur: *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, (Brussels, 11.3.2003), COM (2003) 104 final. Ayrıca bkz. Council Conclusions, “*Wider Europe – Neighbourhood*”, http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/cc06_03.pdf, 18 June 2003.

20 Thomas Christiansen ve Knud Erik Jøregensen, “Transnational Governance Above and Below the State: The Changing nature of Borders in the New Europe”, *Regional & Federal Studies*, 10 (Summer 2000), s. 74. Ayrıca bkz. Lykke Friis ve Anna Murphy, “The European Union and Central and Eastern Europe: Governance and Boundaries”, *Journal of Common Market Studies*, 37 (1999), s. 228.

Avrupa'da farklı hukukî, ekonomik, güvenlik ve kültürel alanlar müstakil olarak sınırlanmakta, sınır aşan çok yönlü işbirliği gelişmekte, ve iç/dış ayrımı bulanıklaşmaktadır (tek boyutlu sınır kavramı ortaçağda bilinmiyordu; sınırlar, hatlardan ziyade coğrafi bölgeler olarak görülüyordu ve sınırlar oldukça açıktı. Bununla birlikte idarî, ekonomik, askerî ve kültürel sınırlar arasında herhangi bir örtüşme hemen hemen yoktu.)

Avrupalı merkezler ve taşra arasındaki ilişki sorunsuz değildir. Bununla birlikte AB genişlemesinin başarılı safhaları, Avrupa taşrasının yavaş yavaş merkezlerin karar alma sürecine katılabileceğini göstermektedir. Onun egemenliği reddedilmemekte, fakat sadece, AB koşullu yardım ve katılım politikasınca sınırlandırılmaktadır. Çevredeki bir ülke birliğe katılınca, egemenliğini tamamen geri kazanmamakta, bunun yerine egemenliğini AB üyesi diğer ülkelerle paylaşmaktadır.

Avrupa'da oynanan güç siyaseti tarzı da ortaçağa benzemektedir. Ortaçağ hükümdarları, düzenli şiddete dayalı isyanlar ve vahşi davranışlara rağmen, Avrupa hedeflerini takip etmede şiddet içermeyen araçları kullanmayı açıkça tercih etmişlerdir. Örneğin, Habsburglar topraklarını daha ziyade evlilikler veya miras yoluyla genişletmişlerdir. Diğer aktörler, özellikle de önemli şehirler hedeflerini ticaret yoluyla gerçekleştirdiler. Papalık, kilisenin manevî "güc"üne ve iyi organize edilmiş vergilendirmeye güvenmiştir. Silahlı kuvvetler, ortaçağ Avrupa'sında oldukça gönülsüzce konuşlandırılmıştı, çünkü Paul Kennedy'nin belirttiği gibi, onlar [yani silahlı kuvvetler] tahmin edilebilir ve güvenilir araçlar değillerdi.²¹

Çağdaş Avrupa'da güç siyasetinin araçları, askerî olmaktan ziyade çoğunlukla ekonomik ve bürokratiktir. AB, şimdilerde yeni gelişen bir askerî kapasiteye sahiptir: Özel Avrupa Askerî Komitesi ve Avrupa Askerî Personeli ile birlikte elli-altmış bin asker. Bu askerlerin, sadece barışı koruma değil, aynı zamanda barışı uygulama operasyonlarını yapacaklarını söyleyebiliriz. Barışı uygulama işlevlerini şimdiye kadar sadece Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde ve Balkanlar'da kullandılar. Ayrıca, bu kuvvetlerin büyüklüğü, silahlı kuvvetlerin birliğin öncelikli siyaset aracı olarak görülemeyeceğini açıkça göstermektedir. Bunun anlamı birliğin politikalarının baskıdan ziyade, ya-

21 Kennedy'e göre "savaşın sürdürülmesi" ulus-devletin doğuşu ile yakından ilgilidir; bkz. Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Unwin and Hyman, London 1988, s. 70-1.

tırıma teşvike (ve onların reddine) dayanıyor olmasıdır. Bu toprak kazanımları fetihten ziyade davet yoluyla gerçekleşmektedir. Birliğin meşrulaştırıcı stratejileri, “güç haklıdır” gibi olağan imparatorlukvari sloganı kolay kolay takip edemez. AB, politikalarını, ortaya koyduğu kuralların doğru olduğunu ve onların en etkili ekonomik ve siyasî bütünleşme modelini geliştirdiğini iddia ederek meşrulaştırmaktadır. Bunu da, diğer ülkeleri yaklaşık 20,000 detaylı kurallar ve düzenlemeler içeren (adı kötüye çıkmış) ünlü *müktesebatı (acquis communautaire)* benimsetmeye çalışarak yapmaktadır.

Uyuşmazlıkların Değişen Doğası

Tüm sürüp giden değişimlere rağmen, AB üyeleri arasındaki uyuşmazlıklar elbette kaybolmamıştır. Bununla beraber, bu uyuşmazlıklar sınırlar hakkında olmaktan ziyade öncelikle merkezden dışlanma ve kabul edilmiş süreçlerin suiistimali ile ilgilidir. Hem eski hem de yeni AB üyeleri, diğer üyeler tarafından kandırılarak dezavantajlı bir konuma düşmekten korkmaktadırlar. Bütün bunların ötesinde çıkarlarını etkileyen kararlar üzerinde tüm kontrolü kaybetmekten korkmaktadırlar. Üye devletler belirli alanlarda bütünleşmekten çekinmektedirler, fakat hâlâ devletler çıkarlarını etkileyen olaylar tartışılırken ve karar alınırken masada yer almak istemektedirler. Bununla birlikte, eşitsizlik daha büyük bir farklılaşmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Avrupa güç merkezlerinin oluşmasıyla, uca kayma ve dışlanma hissi de gündeme gelmektedir. Genişleme, Avrupa Anayasası taslağının önerdiği yeni oy prosedürü üzerindeki görüş farklılığının açıkça gösterdiği gibi, birliğe üye küçük ve büyük devletler arasındaki uyuşmazlığı ortaya çıkarmıştır.²² Genişleme, aynı zamanda birliğin en gelişmiş ve en

22 Letonya Cumhurbaşkanı Vaira Vike-Freiberga'nın belirttiği gibi: “Çoğu Letonyalının, geleceğin Avrupa'sını, tüm üyelerin çıkarlarının dikkate alındığı ve üye devletlerin arasında karşılıklı saygıyla ortaklığa dayalı ilişkilerin olduğu, eşit ve egemen ortakların birleştiği bir kıtada gördüğüne inanıyorum. Bu, bugüne kadar Avrupa Birliği'nin ana güçlerinden biri olagelmıştır. Eğer bu ilke değişir ve bazı büyük Avrupa ülkeleri, küçük komşuları pahasına önemli karar alma sürecinde oransız söz hakkı elde ederse, bu Avrupa'nın geleceği için iyi bir işaret değildir”; bkz. Letonya Cumhurbaşkanı Vaira Vike-Freiberga'nın Dublin Avrupa İlişkileri Enstitüsü'nde 4 Haziran 2002'de yaptığı “Avrupa Bütünleşmesi: Yeni Fırsatlar ve Meydan Okumalar” başlıklı konuşması (“European Integration: New Opportunities and challenges,” address by Vaira Vike-Freiberga, President of Latvia at the Institute of European Affairs in Dublin, June 4, 2002). Sözkonusu konuşmanın tam metni için bkz, http://europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp040602_en.htm.

az gelişmiş üyeleri arasındaki uyuşmazlıkları da gündeme getirmiştir. Bazı yeni üyeler, kendi özgür seçimleriyle değil, hukukî düzenlemeler ve ekonomik gelişme bakımından eski üyeleri yakalaması gerekliliğinden dolayı bütünleşmenin belirli alanlarından dışlanmaktadır. Onlar bu "ikinci sınıf" statüsünün belirsizce sürmesinden açıkça korkmaktalar ve bu eşitler Avrupa'sının tam bir üyesi olmak istemekteler -eşitler Avrupa'sı sadece en alt ortak paydayı temsil etse bile-.²³ Bununla birlikte, merkezin yandaşları da, bütünleşme sonrası en küçük ve en az gelişmiş AB üyelerinin rehinesi olmak istememekteler.²⁴ Bu açıkça birtakım uyuşmazlıklara yol açsa da, Vestfalyacı tarzda üstesinden gelinebilmektedir. Kanunlar, prosedürler ve imparatorluğun kurumsal yapısı üzerindeki ortak pazarlık AB içindeki devletlerarası siyasetin özünü oluşturmaktadır. Bugün Avrupa'da, daha önce Martin Feldstein'in²⁵ öngördüğü gibi, ortak kurallar ve prosedürlerin suiistimali üzerine herhangi bir üye devlet(ler)in bir başka devlet(ler)e karşı savaş açmasını düşünmek zordur. Etki alanları ve toprak kazanımları için AB üye devletlerinin birbirine savaş açmaları daha az olasıdır. Üye devletler, belirli projeleri desteklemek veya karşı çıkmak için açıkça çeşitli koalisyonlar kurabilirler, fakat bu koalisyonların, güç sendromunu Vestfalyacı tarzda dengelemeyi andırarak kadar kapsamlı ve istikrarlı olduğunu ileri sürmek pek de mümkün değildir. Genişlemiş AB içinde ulusal çıkarlardaki çatlaklar, küçük ve büyük devletler, görece fakir ve zengin, Baltık ve Akdeniz, Atlantik ve kıtasal ya da Avrupa hakkında hevesli ile Avrupa hakkında şüpheli üye devletler arasında herhangi bir sabit koalisyon modelinin doğuşu açısından oldukça farklılaşmış ve karmaşıktır.

Üye devletlerin Avrupa pazarlık sürecindeki tek aktör olmadığı göz önüne alındığı zaman, güncel ve gelecek pazarlık sürecinin kar-

23 Bu, Joschka Fisher'in Humboldt Üniversitesi'nde yaptığı konuşmaya Doğu Avrupa'nın tepkilerini iyi açıklamaktadır. Örneğin, Polonya Dışişleri Bakanı Bronislaw Geremek'in yorumuna (PAP=Polska Agencja Prasowa'dan alıntılanmıştır. <http://euro.pap.pl/cgi-bin/europap.pl?grupa=1&ID=81>) ve Macaristan Başbakanı Victor Orbán'ın 18 Haziran 2000'de Avusturya *Standard* gazetesine verdiği mülakata bakılabilir.

24 Bkz. Joschka Fisher'in Berlin Humboldt Üniversitesi'nde yaptığı konuşma, 12 Mayıs 2000 (http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/ausgabe_archiv?archiv_id=1027) veya Jacques Chirac'ın Berlin'de Alman Parlamentosu Bundestag'ta 27 Haziran 2000'de yaptığı konuşma (http://www.bundesregierung.de/dokumente/Rede/ix_12732.htm).

25 Bkz. Martin Feldstein, "EMU and International Conflict", *Foreign Affairs*, 76/6 (November/December 1997), s. 60-73.

maşıklığı daha iyi anlaşılabilir. Çeşitli ulus-üstü, bölgesel ve yerel yönetişim merkezleri de AB karar-alma sistemine katılabilirler ve onların kararlara katılımları işlevsel alana, siyasî itibara ve hukukî düzenlemelere bağlı olarak değişebilir. Şüphesiz Metternik ve Bismarck bile bugünün çok karmaşık ve birbirine bağlı Avrupa ortamı ile baş edebilmek için kendi Vestfalyacı yöntemlerini uygulamayı zor görürlerdi.

Yeni-Ortaçağ Alternatifi

Bütünleşme projesine başlanmasının bir nedeni de Vestfalyacı sendromdan kaçmaktı. Joschka Fischer'in, Humboldt Üniversitesi'nde yaptığı ünlü konuşmada da belirttiği üzere "1945 sonrasında ve bugün de hâlâ devam eden Avrupa kavramının özünde 1648 Vestfalya Barışı'nı takiben ortaya çıkan devletlerin ayrı ayrı hegemonik amaçları ve Avrupa güç dengesi ilkesini reddetmek bulunmaktadır."²⁶ Geçen yıllar boyunca üye devletler birbirleriyle yeni bir ilişki modeli geliştirdiler ve Soğuk Savaş sonrası gelişmeler bu modeli sadece sağlamlaştırdı. Aşağıdaki tablo yeni sistem ile klasik Vestfalyacı sistem arasındaki farkları ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Avrupa'da iki uluslararası sistem tipi

Vestfalyacı Uluslararası Sistem	Yeni-Ortaçağ Uluslararası Sistemi
Açık bir güç merkezi olmayan temelde anarşik düzen.	Sistem imparatorluğun güç merkez(ler)ine yönelik düzenlenmiş, fakat zayıf ve bölünmüş.
Bütün devletler resmen eşit ve egemenlikleri belirli bir toprak parçası üzerinde mutlak.	Devletler, biçimsel olarak çeşitli işlevsel alanlarda eşit olmayan katılımcı haklara sahipler ve belirli bir toprak üzerindeki otoriteleri paylaşılmış durumda.

26 Bkz. ykr. 13. dn. Fisher'in argümanındaki kesin varsayıma göre Soğuk Savaş döneminde güç dengesi siyaseti uzun dönemde çalışmaz ve oldukça tehlikelidir. Aynı fikirde olmasam da böyle bir muhakemeye katılıyorum.

Vestfalyacı Uluslararası Sistem**Yeni-Ortaçağ Uluslararası Sistemi**

Devletlerarası düzenin temel ilkesi diğer ülkelerin içişlerine müdahale etmemek.	Müdahale, ahlakî kuralları (insan hakları vs. gibi) desteklemek veya üzerinde anlaşılmış kanunları uygun olarak yerine getirmek için meşru olarak kabul edilmiştir.
Ulusal hükümetler temel uluslararası aktörlerken karar alma sisteminde diğer aktörlerin girişi çok az.	Çeşitli ulusal, uluslar-üstü, bölgesel ve yerel hükümetler karar alma sistemine katılmaktadır ve işlevsel alanlarına göre katılmaları çeşitlidir.
Devletlerarası siyasetin özünde dengeleme, peşi-sıra takılma, toprak kazanma ve etki sahasını genişletme için mücadele gibi konular var.	Devletlerarası siyasetin özünde imparatorluğun kurumsal yapısı, prosedürler ve kanunların kolektif pazarlığı vardır.
Çıkarlar, verili ve hatta ebedî olarak göz önüne alınır ve temel olarak ulusal güvenlik hakkındadır.	Çıkarlar aslında siyasî tercih ve yük paylaşımı konularındadır ve ideolojik eğilimler ve siyasî bağılıklara göre değişirler.
Uyuşmazlıklar öncelikli olarak sınırlar ve onlar üzerine yargı hakkındadır.	Uyuşmazlık öncelikli olarak üzerinde anlaşılmış prosedürlerin suiistimali ve merkezden dışlanma hakkındadır.
Devletler kendi güvenliklerini caydırıcı askerî seçenekler ve topraksal savunma sistemi yoluyla sağlamaktadır.	Güvenlik, geniş bir imparatorluk içinde, ekonomik işbirliği süreci ve “yumuşak” uyuşmazlık önlemleri yoluyla aranmaktadır.

Tabii ki, hertürlü basitleştirici tarihî analogiden sakınılması gerekir (ve “**yeni-ortaçağ**” kavramının kullanılması bu durumu vurgulamaktadır).²⁷ Küresel kapitalizm, yeni teknolojiler (nükleer silahlar da bunların arasında) ve demokrasi Avrupa’nın ortaçağ davranışlarına dönmelerini zorlaştırmaktadır. Bugün, Avrupa’nın sosyal yapısı ve inanç sistemi de oldukça farklıdır. Aslında klasik Vestfalyacı sistem ile karşılaştırıldığı zaman, Avrupa’da ortaya çıkan uluslararası sistemin açıkça bazı ortaçağ özelliklerine sahip olduğu söylenebilir.

Soru şudur: Düzen ve işbirliğinin asgarî derecesi yeterli midir? Cevap, bizim normatif görüşlerimiz ve tarihsel yorumlarımıza bağlıdır. Örneğin ortaçağ şehirleri Oxford ve Floransa’dan yazan benim gibi biri için ortaçağ, kaos ve sefaletten ziyade refahın ve aydınlanmanın bir sembolüdür. Ortaçağa özgü çeşitli yarı egemenlikler ve örtüşen hiyerarşilerden oluşan yamalı bohça, ahidlere ve sözleşmelere dair var olan sistemden dolayı her ne kadar karmaşık olsa da açıkça düzenli ve istikrarlıydı.²⁸ Bencil çıkarların elverişli takibi, ortaçağlarda hâkim olan güçlü ahlakî değerler ve dinî ilkelerce dizginlenmişti. Bodin ve Hobbes’tan Kissenger ve Waltz’a, ahlakî kuralları devlete uygulayan Vestfalyacı analistler gereğinden fazlayken, Thomas Aquinas ve St. Augustine gibi ortaçağ yazarları âdil savaş kavramını tanımlamaya çalışmışlardı.²⁹

27 Rodney Bruce Hall ve Friedrich V. Kratochwil, uluslararası ilişkiler alanında ortaçağ tarihinin nasıl kötüye kullanıldığını çalışmalarında göstermişlerdir; bkz. Rodney Bruce Hall and Friedrich V. Kratochwil, “Medieval Tales: Neorealist “Science” and the Abuse of History”, *International Organization*, 47/3 (1993), s. 479-91.

28 Örneğin bkz. Walter Ullmann, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*, Methuen, London 1966, s. 215-230 ya da Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton University Press, Princeton, NJ 1994, s. 34-57.

29 Bodin’in çalışmaları açıkça Vestfalya Antlaşması’ndan öncedir. Aslında, Jean Bodin’in Vestfalyacı düzenlemelerine ilham veren ve egemenlik kavramını değerlendiren etkili çalışması *De La République* 1576’da yayınlanmıştı; bkz. Preston King, *The Ideology of Order: A Comparative Analysis of Jean Bodin and Thomas Hobbes*, Frank Cass, London 1999 ya da Yves Charles Zarka, *Jean Bodin: Nature, Histoire, Droit et Politique*, Presses universitaires de France, Paris 1996. Ayrıca John Stoessinger, “The Nation-state and the Nature of Power”, *Perspectives on World Politics*, Richard Little ve Michael Smith (ed.), Routledge, London 1991, 2. bsk., s. 24. Ortaçağda “âdil savaş” kavramı için bkz. Frederick H. Russell, *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge 1975.

Ortaya çıkan yeni-ortaçağ sistemini değerlendirmemiz de normatif görüşlere dayanmaktadır. Herman van Gunsteren'in vurguladığı gibi: "Birinin çokluk gördüğü yerde diğeri saçmalık görüyor. Birinin çeşitlilik gördüğü yerde diğeri düzensizlik görüyor. Birinin canavar (santor³⁰ gibi kabul edilemez bileşimler) gördüğü yerde, diğeri büyüleyici yenilikler görüyor."³¹ Bazıları, tüm sosyal sistemlerin atomizasyona ve anarşiye doğru yöneldiğine inanırken diğerkleri, çoğu kaotik sistemlerin bile dinamik bir düzeni doğurabileceğine güvenirler.³² Bazıları hiyerarşik sistemlerin işbirliği ve barışın korunması için en uygunu olduğuna inanırlar, diğerkleri kaos ve uyuşmazlığın tüm görünürlülüğüne rağmen "çok-yanlı" hegemonik olmayan sistemlerin daha iyi çalıştığına inanırlar.³³

Özetle, yeni sistemin uyuşmazlığı doğurduğunu sanmak yanlıştır. Bu yeni Avrupa ortaçağcılığı, iç ve dış çoğu faktöre bağlı olarak istikrarı ve refahı koruyabilir. Meydan okuma, ortaçağcılığı çalışır kılmaktır, fakat bu sadece doğmakta olan sistemin tabiatını anladığımız zaman yapılabilir.

Sonuç

Hedley Bull, 1977'de devletlerarası siyasette ortaçağ tarzına olası bir dönüş hakkında tahminde bulunduğunda, Bull, böyle bir ihtimalin pek gerçekleşebilir olmadığını düşünmüştü.³⁴ Bunun sebebi, aslında Bull'un devletlerin bölgesel bütünleşmesi ve parçalanmasına dair çok az örnek görmüş olmasıydı. Bir ortaçağ senaryosunu gerçekleştirmek için, Bull, daha çok bireysel uluslararası şiddeti, uluslararası

30 Yarı insan yarı at biçimindeki yaratık (çev.).

31 Bkz. Herman van Gunsteren, *A Theory of Citizenship*, Westview Press, Boulder, CO 1998, s. 116.

32 Konu hakkındaki ilk görüş için bkz. Amitai Etzioni, *The Active Society*, Free Press, New York 1968. Daha sonraki görüşler için bkz. Ilya Prigogine ve Isabelle Stengers, *Order out of Chaos*, Bantam, New York 1984.

33 "Çokyanlılık" terimi, Philip G. Cerny tarafından 1990'larda dünya düzenindeki "tüm aktörlerin hiyerarşisi, hegemonya ve güç yoluyla düzeni dayatan devletlerden daha çok karmaşık ve birbirini etkileyen kendi kendini düzenleyen mekanizmalar grubuna ya da güç ağlarına yayılmasına" doğru kaymayı tanımlamak için kullanılmıştır; bkz. Philip G. Cerny, "Plurilateralism: Structural Differentiation and Functional Conflict in the Post-Cold War World Order", *Millennium*, 22/1, 1993, s. 31.

34 Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London 1977, özellikle s. 254-5 ve 264-76.

sı örgütlerin daha fazla büyümesini ve dünyanın teknolojik birleşmesini de görmek istiyordu. Terörizm şeklindeki bireysel uluslararası şiddetin son zamanlardaki artışına ve dünyanın en uzak köşelerine bile modern teknolojilerin hep büyüyerek yayılmasına rağmen onun şüphesiz küresel bağlamda hâlâ doğrulanabilir. Yine de, 1970'lerden beri Avrupa'daki durum, giderek ortaçağ senaryosuna uygun hale gelişmiştir. Bugün, Avrupa'da biz, Bull tarafından karmaşık bir "örtüşen otorite ve çoğul sadakat sistemi"³⁵ olarak tanımlanan ortaçağ siyasetinin özüne sahibiz. Üye devletler parçalanmamış, fakat çeşitli alanlarda egemenliklerinin önemli oranda aşınmasını kabul ederek bütünleşmişlerdir. Üye devletler toprak kazanımları için birbirleriyle savaşmayı bırakmışlar ve etki alanlarını koruma yollarını değiştirmişlerdir. Üye devletlerin şimdiki uyumsuzlukları öncelikle Avrupa merkezinden dışlanma ve üzerinde anlaşılmış prosedürlerin suiistimali hakkındadır ve üye devletler, kanunlar ve prosedürler hakkında karmaşık kurumsal pazarlıklar aracılığıyla yola getirilmektedirler. Üye devletlerin içişlerine müdahale, şimdi, belirli ahlakî normları (örneğin insan hakları) ya da kabul edilmiş kanunları gereği gibi uygulamak için kabul edilmiştir. Avrupa'nın geleceğini bilmiyoruz, fakat bugünün Avrupa'sında, gücün genellikle Vestfalyacı paradigmada öngörüldüğünden farklı bir tarzda yapılandırıldığını ve uygulandığını biliyoruz.

Abstract

The Rise of a Neo-Medieval Order in Europe

When in 1977 Hedley Bull speculated on a possible return to the medieval pattern of interstate politics he still considered such a prospect relatively unlikely. This is because he saw too little regional integration of states and too little disintegration of states as such. However, since the 1970s the situation in Europe has changed dramatically and I will argue in this article that it has changed along the medieval scenario. Today we have in Europe the essence of the medieval politics identified by Bull, namely a complex "system of overlapping authority and multiply loyalty." Member states have not disintegrated, but integrated accepting significant erosion of their sovereignty in various fields.

35 Bull, *a.g.e.*, s. 254.

Member states have ceased fighting with each other about territorial acquisitions and they have changed the ways of protecting their spheres of influence. Their present conflicts are primarily about exclusion from the European core and abuse of agreed procedures and they are being sorted out through complex institutional bargaining over laws and procedures. Intervention in the internal affairs of member states is now accepted either in support of certain moral norms (human rights, for instance) or in order to enforce compliance with the agreed laws. In present day, Europe power is structured and exercised in a different way than is usually assumed by the Westphalian paradigm. This article will identify the main features of the emerging international order in Europe and contrast them with the classical Westphalian model.

Key Words: Neo-Medieval Order, Westphalian Order, European Union, Empire, Sovereignty.

